

УДК 168.522:004.9

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОБЛЕМНОМУ ПОЛІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОХІДНИХ ПОНЯТЬ

Пічугіна Ю.О.

Національна музична академія України імені П.І. Чайковського

Статтю присвячено важливій теоретико-методологічній проблемі конкретизації та систематизації понять модифікацій культури, поява та розвиток яких зумовлені стрімким розвитком високих технологій. Через концепцію інформаційного суспільства, представлену в роботах Е. Тофлера, Д. Белла, М. Мак-Люена, розкрито поняття «культура інформаційного суспільства». З'ясовано визначальне місце культури інформаційного суспільства в системі похідних понять. Уточнено зміст понять «інформаційна культура», «Інтернет-культура», «медіакультура», «культура Інтернету», «кіберкультура», «віртуальна культура», «цифрова культура» та «електронна культура». Розглянуто розбіжності в їх вживанні в сучасній науковій практиці.

Ключові слова: концепція інформаційного суспільства, культура інформаційного суспільства, інформаційна культура, медіакультура, кіберкультура, віртуальна культура.

Постановка проблеми. Все частіше предметом культурологічних досліджень стають інформаційні технології, а також явища і процеси, тісно пов'язані з ними. Така тенденція абсолютно закономірна, адже протягом тривалої історії людства засоби комунікації відіграють важливу роль в культурній еволюції – визначають вектор розвитку культури. Так, сучасні інформаційні технології стали каталізатором у формуванні культури нового типу, яка отримала багато імен: «культура інформаційного суспільства», «інформаційна культура», «медіакультура», «віртуальна культура», «Інтернет-культура», «цифрова культура», «електронна культура», «кіберкультура» тощо. Насправді, не всі ці поняття є синонімічними, деякі з них стосуються різних аспектів взаємодії культури і технологій, хоча й дуже близьких. Питання роз'єднання цих понять має велике теоретико-методологічне значення, оскільки неоднозначність в їх вживанні створює категорійний безлад у дослідженнях цього напрямку. Отже, в рамках нашої розвідки пропонуємо розібратися у визначеннях понять стосовно модифікацій культури доби технологічних інновацій, які зустрічаються в науковій літературі, зі спробою їх систематизувати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Докладний аналіз понять «культура інформаційного суспільства» та «інформаційна культура», а також їх розмежування представлено в роботах О.В. Прудникової [4; 5]. Крім того, уточненню дефініцій понять «культура Інтернету», «культура інформаційного суспільства», «інформаційна культура», «медіакультура» та «Інтернет-культура» свою роботу присвятив С.М. Іщук [2], в якій добре окреслив проблематику категорійної плутанини і влучно представив поняття у споріднених зв'язках. Теоретичний фундамент даної розвідки становлять перші, та найбільш ємні, концепції інформаційного суспільства, запропоновані в роботах Д. Белла [1], М. Мак-Люена [3] та Е. Тофлера [6].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На відміну від зазначеного вище наукового доробку авторів, але на їх теоретичному базисі, в представленій статті поставлено завдання системно розібратися в тер-

мінологічних зв'язках «культура – інформаційні технології» у всьому їх розмаїтті. Подібні наукові завдання вирішувалися в окремих працях С.М. Іщука [2], враховуючи результати яких, ми запропонували власну точку зору на проблему, доповнивши ланку поняттями «віртуальна культура», «цифрова культура», «електронна культура», «кіберкультура».

Мета статті – конкретизувати визначення понять модифікацій культури доби технологічних інновацій, які зустрічаються в науковій літературі, а також систематизувати їх.

Виклад основного матеріалу. У нашому дослідженні ми дотримуємося хвильової концепції розвитку суспільства Е. Тофлера [6], згідно до якої людство у своєму розвитку пережило три основні стадії: аграрну – це Перша хвиля, індустріальну – Друга хвиля, а також інформаційну – Третя хвиля. У зазначеній теорії Тофлер робить акцент на тому, що в результаті цих цивілізаційних зламів повністю переформується звичний людству устрій, тобто з'являються нові типи сімейних відносин, альтернативні способи працювати, любити і жити, змінюється економічна, політична і соціально-комунікативна системи, і, як наслідок всього, зароджується новий тип культури. Так, відповідно до запропонованих стадій розвитку людства, можна визначити, що Першій хвилі був притаманний народний тип культури, який став результатом популярності народної творчості зосередженої навколо сільськогосподарських робіт, побуту, церкви і, особливо, родини, на яку покладалися функції збереження і передавання сформованих традицій. Друга, індустріальна, хвиля була спровокована автоматизацією праці, що створила сприятливі умови для появи потужних виробничих підприємств і, в результаті, призвела до суттєвого зменшення ролі сім'ї як економічної одиниці, а отже культура стала формуватися навколо промисловості та великого обсягу централізованої інформації, яка потрапляла до людей через нові канали – газети, журнали, радіо і телебачення. Так наступила формація масової культури. Третя хвиля, прихід якої супроводжується появою новітніх високотехнологічних розробок, а саме: відеоманітофонів, приставок для відео-

ігор, супутникових антен, копіювальної техніки, домашніх відеокамер, «Полароїдів», і, пізніше, комп'ютерів, мобільних телефонів, смартфонів і планшетів, характеризується суттєвим збільшенням обсягів інформації, а отже й прискоренням її обробки. Сьогодні інформація у будь-якій формі швидко втрачає свою актуальність, адже слід за нею одразу з'являється нова інформація, і, щоб залишатися компетентною, людина змушена кожен день переглядати картотеку образів. Згідно до концепції Е. Тофлера, сьогодні ми маємо справу з демасифікованою культурою переважно кліпового характеру, при цьому її демасифікованість забезпечується самостійним вільним вибором людини пріоритетних для неї культурних продуктів, а кліповість надає їй можливість вибрати ці пріоритети з якомога більшої кількості представлених варіантів. При цьому, говорячи про демасифікованість і кліповість, ми маємо на увазі лише основні властивості сучасної культури, яка в теорії набула назву *культура інформаційного суспільства*, і є відправною точкою в ієрархії понять модифікацій культури доби технологічних інновацій.

Зауважимо на тому, що концепція Третьої хвилі розвитку суспільства Е. Тофлера [6], а також концепції Постіндустріального суспільства Д. Белла [1] та Четвертої інформаційної революції М. Мак-Люена [3] стосуються однієї й тієї самої реальності, це перші фундаментальні теорії інформаційного суспільства, в проблемному полі яких лежать докорінні зміни в основних сферах людського буття, а саме: економічній, соціальній, політичній і, обов'язково, культурній. Отже, спираючись на вищезазначені теорії, як на загальноконцепцію інформаційного суспільства, занотуємо ознаки культури, притаманні новому етапу розвитку людства. Так, вище ми розглянули концепцію Е. Тофлера, згідно якої культура інформаційного суспільства представляється демасифікованою і кліповою. Д. Белл, викладаючи свою теорію постіндустріального суспільства, стосовно культури має міркування, що «стара концепція культури базується на спадкоємності, сучасна – на розмаїтті; старою цінністю була традиція, сучасний ідеал – синкретизм» [1, с. 254]. М. Мак-Люен визначає культуру інформаційного суспільства як глобалізовану і мозаїчну, при цьому принцип глобалізації забезпечується фактичною відсутністю фізичних кордонів в Інтернеті, отже сьогодні ми маємо абсолютно доступну платформу для здійснення вільної комунікації; а принцип мозаїчності, в свою чергу, сформувався через специфіку читання електронної інформації, тобто уривками через інтервали, переходячи за посиланнями, на відміну від читання книг, яке забезпечує послідовне сприйняття інформації, а отже сприяє формуванню лінійного мислення [3]. Таким чином, говорячи про культуру інформаційного суспільства, як і про культуру будь-якого іншого періоду, ми говоримо про її ознаки, які вона набула під впливом суспільних перетворень, це, так би мовити, «стрижень» культури актуального періоду, а всі інші вихідні поняття типу «інформаційна культура», «Інтернет-культура», «медіакультура», «культура Інтернету», «кіберкультура», «віртуальна культура», «цифрова культура» та «електронна культура» визначають її нові форми.

Спершу розглянемо поняття *інформаційної культури*, яке на практиці часто вживають як синонім до культури інформаційного суспільства, що є неприпустимо помилкою. Інформаційна культура є важливою складовою частиною культури інформаційного суспільства, і в певному сенсі це ключ до успішної взаємодії в ньому. Влучним, на наш погляд, є визначення інформаційної культури, запропоноване С.М. Іщуком, – «це сфера культурного життя, пов'язана з одержанням, передачею та зберіганням інформації (соціальний рівень), а також сукупність інформаційних компетенцій певного індивіда (індивідуальний рівень)» [2, с. 101]. Інакше кажучи, як поводитися з інформацією, щоб не зашкодити іншим або собі, а також знання правил і традицій мережевого спілкування, звід яких прийнято визначати як нетікет, це: вміння оперувати хештегами, доречне вживання стікерів, загальноприйнятих скорочень типу OMG («Oh my God!» – з англ. «О Боже мій!»), LOL («laughing out loud» – з англ. «голосно сміятися»), знання актуальних Інтернет-мемів тощо. Тут важливо виділити ще один, аналогічний за змістом до інформаційної культури, але більш конкретний та максимально наближений до мережевої комунікації, термін *Інтернет-культура*.

Поняття *медіакультура* так само адаптувалося в науковій літературі в некоректному значенні, особливо це стосується сучасних педагогічних досліджень, в яких медіакультуру прийнято порівнювати до інформаційної культури, точніше – до інформаційної та медійної грамотності, тобто до вміння педагога використовувати медійні технології у навчальному процесі. Для розв'язання дилеми щодо однозначного вживання терміну «медіакультура», пропонуємо звернутися до основоположників медіатеорії. Так, Д. Келнер пише, що в ХХ столітті починає формуватися медіакультура – культура образів, звуків і зображень, які транслюються через кіно, музику, радіо, телебачення та інші засоби масової інформації, що повністю оволоділи увагою аудиторії, а відтак мають здатність маніпулювати її думкою і поведінкою [7, с. 12]. І тут же погодимося з твердженням С.М. Іщука на кшталт того, що медіакультура пізніше вбирає в себе і *культуру Інтернету* [2, с. 103]. Отже, ми бачимо, що медіакультура стосується продуктів, вироблених засобами масової інформації, в тому числі новими медіа, а також цінностей, які в них проголошуються, і аж в ніякому разі не має відношення до того, вміє вчитель користуватися мультимедійною технікою чи ні.

В дослідженнях, пов'язаних із вивченням впливу сучасних інформаційно-комунікативних технологій на культуру, часто використовується узагальнюючий термін «*кіберкультура*» і має він кілька аспектів. В найбільш широкому сенсі кіберкультуру визначають як технологічний детермінізм. Проте найчастіше термін вживають для позначення культурних практик користувачів нових технологій, заснованих безпосередньо на використанні цих інновацій. При цьому поняття «кіберкультура» стосується всіх сучасних техніко-технологічних розробок, а не виключно Інтернету. Крім того, в мистецтвознавчій практиці кіберкультуру тлумачать як відбиток кіберпокси на тематиці мистецьких творів, наприклад останнім часом в кінемаатографі, літературі,

дизайні та образотворчому мистецтві особливої популярності набрав жанр кіберпанк, в якому зображуються далеко майбутні песимістичні наслідки високотехнологічного розвитку людства.

Віртуальна культура – ще одна важлива ланка культури інформаційного суспільства. Цей термін конкретизує поняття кіберкультури, роблячи наголос на ролі інтерактивних технологій в процесах сучасного культуротворення і культуроспоживання.

Цифрова культура та електронна культура – завершальні два терміни в системі похідних понять, які по суті є взаємозамінними, і на практиці вживаються для підкреслення зв'язку культури з новими технологіями. Хоча від самого початку терміни вказували на нову можливість робити, поширювати та зберігати електронні копії документів, а також відцифрування об'єктів культурної спадщини, вважаємо, що таке їх значення наразі втратило свою актуальність, за винятком ситуацій, коли мова йдеться про перші етапи комп'ютеризації.

Висновки і пропозиції. Попри те, що розробка нових технологій відбувається поза зоною інтересів культури, вони відіграють важливу роль у її становленні і розгортанні. По суті, сучасні інформаційно-комунікативні технології спричинили парадигмальні культурні зміни, а також зумовили формування нових векторів розвитку культури. Так, на сьогодні ми виявили, конкретизували та систематизували з десятків модифікацій культури доби технологічних інновацій, які в літературі часто згадуються як синонімічні поняття або вживаються в неправильному значенні, що створює термінологічний хаос в сучасній науці.

Взагалі, кількість сформованих проблем в культурології відносно впливу нових інформаційно-комунікативних технологій наводить на думку про те що, наразі відбувається формування нового напрямку культурології, а саме Інтернет-культурології, на розвиток якої в перспективі має бути покладено чимало зусиль дослідників.

Список літератури:

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Даниел Белл ; пер. с англ. В.Л. Иноземцева. Изд. 2-ое, испр. и доп. – М.: Academia, 2004. – 788 с.
2. Іщук С.М. Поняття культури Інтернету в системі споріднених понять / С.М. Іщук // Вісник Національного авіаційного університету. Сер. : Філософія. Культурологія. – 2013. – № 2. – С. 100-104.
3. Мак-Люэн М. Галактика Гутенберга: сотворение человека печатной культуры / Маршалл Мак-Люэн; пер. с англ. А. Юдина. – К.: НИКА-Центр, 2004. – 432 с.
4. Прудникова О.В. Інформаційна культура інформаційного суспільства: філософський вимір / О.В. Прудникова // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Сер. : Філософія. – 2016. – № 4(31). – С. 44-53.
5. Прудникова О.В. Культура інформаційного суспільства: ключові концептуальні підходи до розуміння сутності / О.В. Прудникова // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Сер. : Філософія. – 2014. – № 4(23). – С. 57-66.
6. Тоффлер Э. Третья волна / Элвин Тоффлер; пер. с англ. Л.М. Бурмистрова, К.Л. Татарина, К. Бурмистров, З.А. Заритовская. – М.: АСТ, 2010. – 800 с.
7. Kellner D. Media Culture: cultural, studies, identity and politics between the modern and postmodern / Douglas Kellner. – London; New York: Routledge, 1995. – 368 p.

Пичугина Ю.А.

Национальная музыкальная академия Украины имени П.И. Чайковского

СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРОБЛЕМНОМ ПОЛЕ КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ: К ВОПРОСУ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПРОИЗВОДНЫХ ПОНЯТИЙ

Аннотация

Статья посвящена важной теоретико-методологической проблеме конкретизации и систематизации понятий модификаций культуры, появление и развитие которых обусловлены стремительным развитием высоких технологий. На основании концепции информационного общества, представленной в работах Э. Тоффлера, Д. Белла, М. Мак-Люэна, раскрыто понятие «культура информационного общества». Выяснено определяющее место культуры информационного общества в системе производных понятий. Уточнено содержание понятий «информационная культура», «Интернет-культура», «медиакультура», «культура Интернета», «киберкультура», «виртуальная культура», «цифровая культура» и «электронная культура». Рассмотрены расхождения в их использовании в современной научной практике.

Ключевые слова: концепция информационного общества, культура информационного общества, информационная культура, медиакультура, киберкультура, виртуальная культура.

Pichugina Y.O.

Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine

**MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES
IN THE PROBLEMED FIELD OF CULTURAL RESEARCH:
TO THE QUESTION OF DEFINITION OF DERIVATIVE CONCEPTS**

Summary

The article is devoted to the important theoretical and methodological problem of concretization and systematization of the notions of cultural modifications, the emergence and development of which are due to the rapid progress in high technologies. The notion “culture of information society” was defined based on the concept of the information society, which is represented in works of A. Toffler, D. Bell, M. McLuhan. The determining place of the culture of information society in the system of derivative concepts is defined. Contents of concepts “information culture”, “Internet culture”, “media culture”, “culture of the Internet”, “cyberculture”, “virtual culture”, “digital culture” and “e-culture” are specified. Differences in their using in modern scientific practice are considered.

Keywords: the concept of the information society, culture of the information society, information culture, media culture, cyberculture, virtual culture.